

Tomasz Berbeka

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

**WSPARCIE FINANSOWE ORAZ WYBRANE WYNIKI
INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTW ROLNYCH
NA DOLNYM ŚLĄSKU**

*FINANCIAL SUPPORT AND SELECTED PRODUCTION ASPECTS
OF INDIVIDUAL FARMS LOCATED ON LOWER SILESIA REGION*

Słowa kluczowe: wsparcie finansowe, gospodarstwo indywidualne, Dolny Śląsk

Key words: financial support, individual farm, Lower Silesia

Synopsis. W warunkach gospodarki rynkowej oraz członkostwa w Unii Europejskiej wsparcie finansowe gospodarstw warunkuje ich funkcjonowanie. Celem opracowania było przedstawienie form wsparcia finansowego rolników gospodarujących na obszarze Dolnego Śląska. Najczęstszym instrumentem wsparcia były dopłaty bezpośrednie. Wbrew powszechnej opinii oraz zamierzeniom ustawodawcy to przede wszystkim gospodarstwa większe obszarowo korzystały z programów rolnośrodowiskowych. Znajomość zasad *cross-compliance*, których przestrzeganie warunkuje wsparcie finansowe, deklarowało ponad 90% badanej populacji, co świadczy o wysokim poziomie świadomości w tym zakresie. Uzyskiwane wartości nadwyżek bezpośrednich w gospodarstwach rolnych okazały się nieco wyższe niżeli przeciętne normy SGM dla regionu. W obecnym kształcie wspólnej polityki rolnej kluczowe znaczenie ma korzystanie z funduszy strukturalnych przez rolników oraz wiedza w tym zakresie.

Wstęp

Reformy wspólnej polityki rolnej niezależnie od ewolucji narzędzi regulacji rynków, organizacji ich działania w czasie oraz instytucji rolniczych, utrzymywały na stabilnym poziomie warunki dochodowe producentów rolnych [Czyżewski, Henisz-Matuszczak 2005]. Rok 2008 okazał się niekorzystny dla producentów żywności. Negatywny wpływ spadku cen produkcji roślinnej został częściowo zrekomensowany wzrostem kwoty dopłat bezpośrednich w efekcie wyższych stawek płatności uzupełniających [Zegar, Goraj, Floriańczyk 2009]. Dochody rolników polskich są determinowane w mniejszym stopniu przez wsparcie bezpośrednie niżeli w większości krajów UE. Znaczące różnice w poziomie dopłat w perspektywie okresów dłuższych będą zapewne obniżać zdolność konkurencyjną rolnictwa krajowego. Dodatkowym elementem, z którym przyjdzie zmierzyć się producentom żywności będzie egzekwowanie zasady wzajemnej zgodności w miarę postępu procedury kontrolnej. Świadomość rolników w zakresie zasad „*cross compliance*” dobrze świadczy o ich rosnącym poziomie wiedzy, jednak ich wypełnianie będzie istotną przeszkodą w uzyskiwaniu wsparcia w ramach WPR. Koszty wdrażania zasad wzajemnej zgodności mogą okazać się zbyt wysokie dla większości gospodarstw mniejszych, a w szczególności prowadzących produkcję zwierzęcą.

Metodyka badań

Celem badań była ocena wykorzystania wsparcia finansowego dostępnego w ramach WPR. Ponadto, dokonano analizy uzyskiwanych efektów ekonomicznych na podstawie wybranych wielkości efektywności produkcyjnej. Badania przeprowadzono w 5 regionach funkcjonalnych Dolnego Śląska. Ankietyzacją objęto 52 gospodarstwa indywidualne sklasyfikowane w 5 grupach obszarowych. Wybrano po 2 gospodarstwa w każdym z przedziałów klasowych. Dobór próby uwzględnił kryterium dostępności.

Do opracowania materiałów zastosowano metodę opisową i porównawczą. Do prezentacji danych wykorzystano technikę tabelaryczną [Kopeć 1983].

Wyniki badań

Badaniem objęto łączną powierzchnię 2954,45 ha przypadającą na 52 gospodarstwa. W pierwszych 3 grupach obszarowych (przedział 1,00-49,99 ha) znajdowało się 30 jednostek, natomiast w pozostałych 2 (przedział powyżej 50 ha) – 22 jednostki. Gospodarstwa rolne w przedziale obszarowym do 50 ha stanowiły niespełna 58% pod względem ich liczby, natomiast około 23% pod względem powierzchni, którą zajmowały (tab. 1).

Dywersyfikacja dochodów rolniczych jest na obszarach wiejskich coraz częstszym zjawiskiem i wielu przypadkach wynikającym z przymusu ekonomicznego. W badanej populacji jedynie w grupie obszarowej 50,00-99,99 ha niemalże całość dochodów pochodziła z działalności rolniczej. Odpowiednio najniższy udział dochodów rolniczych zanotowano w gospodarstwach najmniejszych. Na uwagę zasługuje fakt, iż w jednostkach największych, w strukturze dochodów z działalności rolniczej wykazano mniejszy odsetek aniżeli w gospodarstwach z

przedziałów obszarowych 30,00-49,99 ha oraz 50,00-99,99 ha (tab. 2). Średnio dla wszystkich gospodarstw drugie co do ważności okazały się wpływy z pracy zarobkowej poza rolnictwem.

Analizowana grupa gospodarstw charakteryzowała się wyższymi wartościami SGM poszczególnych upraw, aniżeli podawane dla regionu Wielkopolska i Śląsk. Również wyniki produkcyjne poszczególnych upraw (poziom plonowania) był wyższy i wahał się od 23 w uprawie pszenicy do aż 44% w uprawie żyta (tab. 3).

Najpowszechniejszą formą wsparcia finansowego realizowanego w badanej próbie 52 gospodarstw były dopłaty bezpośrednie. Stosunkowo niewielki odsetek dotyczył jedynie jednolitej płatności obszarowej bez dopłat uzupełniających. Świadczy to o takim zarządzaniu produkcją, które warunkuje uzyskanie pełnych dopłat. Największym beneficjentem dopłat były gospodarstwa największe. Średnio na rok w latach 2004-2007 na te jednostki przypadło ponad 135 000 zł. W przeciwieństwie do nich, gospodarstwa najmniejsze uzyskały wsparcie w tym okresie średnio w kwocie ponad 3700 zł (tab. 4). Efekt skali powoduje, że relatywnie większe korzyści odnoszą gospodarstwa największe i skutkuje to większymi możliwościami inwestycyjnymi.

Znaczna część badanych gospodarstw z badanej próby będzie objęta tzw. Zasadą modulacji, która w jednostkach otrzymujących ponad 5000 euro rocznie płatności spowoduje przesunięcie części środków na rozwój obszarów wiejskich. Propozycję obowiązkowej skali modulacji zwiększono w roku 2007 z 5 do 13%. Sukcesywne zmniejszanie dopłat dla największych producentów i przeznaczanie ich na rozwój obszarów wiejskich, wydaje się być uzasadnione.

Zasada wzajemnej zgodności (*cross-compliance*) uzależnia otrzymywanie płatności bezpośrednich od spełnienia przez gospodarstwo określonych wymogów środowiskowych, bezpieczeństwa żywności i dobrostanu zwierząt. W tym zakresie należy

Tabela 1. Struktura obszarowa badanych gospodarstw według grup obszarowych UR

Grupy obszarowe [ha UR]	Udział powierzchni [%]	
	liczba	razem powierzchnia
1,00-9,99	10	2,37
10,00-29,99	10	6,86
30,00-49,99	10	13,56
50,00-99,99	11	27,63
Powyżej 100	11	49,58
Razem	52	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Główne źródło utrzymania rodziny w badanych gospodarstwach w grupach obszarowych

Grupy obszarowe [ha UR]	Źródła utrzymania [%]		
	dochód z działalności rolniczej	praca zarobkowa poza rolnictwem	inne dochody (poza rolnictwem)
1,00-9,99	34,00	54,00	12,00
10,00-29,99	61,50	13,50	25,00
30,00-49,99	83,50	13,00	3,50
50,00-99,99	98,55	1,00	0,45
Powyżej 100	81,82	7,27	10,91
Średnio	71,87	17,75	10,37

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Wybrane wyniki efektywności ekonomicznej produkcji

Gatunek	Nadwyżka bezpośrednia [zł]	Koszty bezpośrednie [zł]	Plon [t/ha]
Pszenica	1717	1314	50
Żyto	957	728	36
Rzepak	1482	1767	31
Ziemniaki	7171	3559	238

Źródło: opracowanie własne.

liczyć się z koniecznością ponoszenia przez producentów rolnych dodatkowych kosztów, mających wpływ na efektywność ekonomiczną gospodarowania.

Do innych form wsparcia bezpośredniego z którego korzystały gospodarstwa zaliczono również płatności cukrowe, z których korzystały wszystkie gospodarstwa, z wyjątkiem najmniejszych (tab. 5). Mniej istotną rolę odegrały dopłaty do owoców miękkich, płatności zwierzęce oraz gospodarstwa niskotowarowe.

W skali Unii Europejskiej programy rolnośrodowiskowe realizowane są w niespełna 1,4 mln gospodarstw rolnych, zajmujących powierzchnię 23 mln ha. Spośród realizowanych pakietów rolnośrodowiskowych najczęściej realizowanym był: Ochrona gleb i wód oraz utrzymanie łąk ekstensywnych. Najwyższe kwoty wsparcia na gospodarstwo dotyczyły zaś ochrony wód i gleb oraz rolnictwa zrównoważonego (tab. 6). Wbrew powszechnej opinii zdecydowana większość dofinansowania w zakresie tych programów trafia do gospodarstw większych obszarowo co może nie sprzyjać koncepcji rozwoju zrównoważonego.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania ankietowe potwierdziły powszechność korzystania przez rolników z instrumentów WPR. W badanej próbie gospodarstw w 100% wykorzystywano dopłaty bezpośrednie. Pozostałe instrumenty wsparcia odegrały mniej istotną rolę z wyjątkiem gospodarstw największych. Uzyskiwane w gospodarstwach dochody pochodziły głównie z działalności rolniczej, a w następnej kolejności z pracy zarobkowej poza rolnictwem. Ten kierunek dywersyfikacji dochodów wynikał również z ekonomicznego przymusu, gdyż w gospodarstwach mniejszych obszarowo nie zdołano osiągnąć zadowalającego poziomu dochodów. Z punktu widzenia zasad rozwoju zrównoważonego, wielokierunkowość uzyskiwanych dochodów jest zjawiskiem jak najbardziej korzystnym. Niepokojącym jest fakt korzystania z programów rolno-

Tabela 4. Wsparcie finansowane w ramach WPR w badanych gospodarstwach (średnio na gospodarstwo)

Grupa obszarowa według powierzchni UR	JPO		UPO	
	wykorzystano w 2004-2007 [zł]*	powierzchnia wsparcia 2004-2006 [ha]*	wykorzystano w 2004-2007 [zł]*	powierzchnia wsparcia 2004-2006 [ha]*
1,00-9,99	2069	6,9	1642	5,3
10,00-29,99	6089	18,8	6171	16,6
30,00-49,99	10432	35,0	10284	31,1
50,00-99,99	13885	57,2	13831	51,9
Powyżej 100	109193	100,9	26127	96,8
Razem	28334	43,8	11611	40,3

* JPO – jednolita płatność obszarowa,

UPO – uzupełniająca płatność obszarowa

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Wybrane kategorie wsparcia finansowego w badanych obiektach (średnio na gospodarstwo)

Grupa obszarowa według powierzchni UR	Płatność cukrowa		PZ*, niskotowarowe, owoce miękkie	
	wykorzystano w latach [zł]			
	2004-2007	2007-2013	2004-2007	2007-2013
1,00-9,99	0	0	0	168
10,00-29,99	1079	746	2482	3482
30,00-49,99	1430	1597	689	1832
50,00-99,99	2702	1356	2537	3211
Powyżej 100	8676	8950	38 545	1956
Razem	2777	2530	8851	2130

* PZ – płatności zwierzęce

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6. Korzystanie z programów rolnośrodowiskowych w badanych gospodarstwach – wybrane pakiety, [wsparciez /gospodarstwo]

Grupa obszarowa [haUR]	Nazwa pakietu			
	rolnictwo zrównoważone	utrzymanie łąk ekstensywnych	ochrona łąk i wód	strefy buforowe
1,00-9,99	0	0	4599	0
10,00-29,99	0	0	12 038	0
30,00-49,99	0	35 040	50 398	0
50,00-99,99	0	9 680	44 047	0
Powyżej 100	53 705	530	857 044	26 494
Razem	53 705	45 250	968 127	26 494

Źródło: opracowanie własne.

środowiskowych na tak dużą skalę w gospodarstwach dużych obszarowo. Uzyskiwane wartości nadwyżek bezpośrednich w gospodarstwach okazały się wyższe, aniżeli standardowe SGM dla regionu Wielkopolska i Śląsk. Wyniki badań potwierdzają zasadność wprowadzania modulacji dla gospodarstw o większej skali produkcji z progresją włącznie.

Literatura

- Czyżewski A., Henisz-Matuszczak A.** 2005: Makroekonomiczne uwarunkowania rolnictwa industrialnego i społecznie zrównoważonego. Refleksje na temat sprzężeń regulacyjnych i realnych. [W:] Koncepcja badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (red. J. Zegar). IERiGŻ, Warszawa.
- Kopeć B.** 1983: Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych. Skrypt AR Wrocław, s. 166-199.
- Zegar J., Goraj L., Floriańczyk Z.** 2009: Dochody rolników w roku 2008 na tle lat poprzednich. [W:] Analiza produkcyjno-ekonomicznej rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2008 roku (red. A. Kowalski). Warszawa, s. 82.

Summary

Financial support of farms in conditions of market economy and membership in European Union is essential for their functioning. The aim of the study was identification of financial support forms of agricultural farms on the area of Lower Silesia. The most frequent instrument of the support was direct payments. In spite of general opinion larger farms first of all used agri- environmental programmes. The acquaintance of „cross-compliance”, principles which the warning conditions financial support, was declared by above 90% of studied population, what testifies high level of consciousness in this range. The values of standard Gross margins in farms under investigation were higher than data for Wielkopolska and Lower Silesia regions. In the present shape of the Common Agricultural Politics using structural funds by farmers and their knowledge in this range have essentials meaning for their economic condition.

Adres do korespondencji:

dr inż. Tomasz Berbeka
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Instytut Nauk Ekonomicznych i Społecznych
50-363 Wrocław
pl. Grunwaldzki 24A
tel. (71) 320 17 76
e-mail: tomasz.berbeka@up.wroc.pl